

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 3 2024

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

HUSH KELIBSIZ!
خوش آمدید!

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИ НОМИДАН БИРОДАР
АПОҒОН ХАЛҚИДА
INSONPARVARLIK YORDAMI
خوشامداری یوردامی
برای همهٔ انسانیت
برای ازبکستان په یروم دوسه و یران لاهوتیان

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гүўалық берилген.*

Нөкис

3-сан 2024

март

Шөлкемлестирiuшилep:

*Қарақалтақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалтақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Улфат МАХҚАМОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Сафо МАТЧОН
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Шукурулло МАРДОНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Раьно ОРИПОВА
Интизар АБДИРИМОВА	Бахтиёр РАХИМОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Фуркат РАЖАБОВ
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Умида БАХАДИРОВА	Дилшода САПАРБАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Феруза САПАЕВА
Ботир БОЙМЕТОВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гулнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Вохид КАРАЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Лола ИСРОИЛОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Захия НАРИМБЕТОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХЭМ ӘДЕБИЯТ

Qurbonova B. B., Davlatova H.U. Muloqotda nutqiy aqtlarning aks etishi	8
Sayfutdinova D. P. Tilak nutqiy janrining tashkiliy va matniy kompozitsion tuzilishi	16
Halimova M. M. O'zbek tilida "head/bosh" konsepti lisoniy ifoda vositalarining nominativ maydoni	24
Matmusaeva H. "Aёllar adabiёti" tuшunчаси va aёl иждокор нигохи	31
Давлатова Х.У., Эргашев Ш. Jahon lingvistikasida bolalarning nutq oqitishi bo'yicha tadqiqotlar tahlili	39
Umaraliyeva J.U. Zavqiy asarlarida qo'llangan toponimlar	46
Karimova S. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilar nutqi va tafakkurining o'stirilishi	53
Azamatova O.O. O'zbek tilida artionimlarning qo'llanilishi	57
Xalilova Z. Frazelogik birliklar	61
Mamatkulova N. Bo'lajak filologlarning nutq madaniyatini shakllantirish uchun o'yin metodlaridan foydalanish	69
Maxmadiyeva G. Rus tili darslarida immersiv texnologiyalardan foydalanish metodikasi	74
Навбатова Р. Узбекская проза 20-30 годов хх века: культурное наследие и новаторство	79
Миротин О., Умаров А. Индивидуально-авторское осмысление чеченской войны в романе А.А. Проханова «Чеченский блюз»	85
Умаров А. Технологии обучения русскому языку с использованием аудиовизуальных средств	91
Бегалиев Ш.Ю. Алгоритм в обучении грамматическим явлениям английского языка	95
Yuldashev N., Dr. Danish Ather. Methodological foundations of automated question generation (ASY) for learning management systems using artificial intelligence (SI) and natural language processing (TQI)	101
Kakhorova M. Learning medical terminologies is not as difficult as it sounds	108
Utambetova A. Scientific and methodological foundations for improving communication skills using the scaffolding method when teaching a foreign language	113
Avalboyeva M. Q. Formation and classification of the lexical layer of the language	121

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Abdug'aniyev O.T. Yangi O'zbekiston ijtimoiy taraqqiyotida talaba-yoshlarni umuminsoniy qadriyatlariga oid kompetentligini rivojlantirish	130
Shadiyeva N. Aqli zaif bolalarga matematikani o'rgatishning samarali usullari	136
Toshpulova N. Eshitishda nuqson bo'lgan bolalar bilan korreksion ishlarda o'yin texnologiyalari	145
Meliqo'ziyeva M., Abdullajonova Sh. O'zbekiston Respublikasida pedagog shaxsiga qo'yilgan talablar va uning konseptual asosi	154
Mirzayev Sh. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim me'yoriy hujjatlarini takomillashtirish muammolari va istiqbollari	159
Abdullaeva S., Yuldasheva M. Dual ta'lim tizimining avzaliklari va ta'lim sifatiga ta'siri	165
Oqnazarov T., Kadirov T. O'qituvchilarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari	171
Jo'rayev F. Deviant o'smirlar bilan ishlashda ijtimoiy sheriklik tizimi	176
Muxiddinov O. Milliy tarbiyaning o'rta maktab yuqori sinf o'quvchilarining jismoniy rivojlanishi va sifatiga ta'siri	182
Isayeva G.P. Hoja Axmad Yassaviyning komil inson haqidagi qarashlari tahlili	188
Нурбоев Ш. Халқ дostonларини ўрганишда илмийлик тамойили	193
Pirmanova G. O'smirlarning intellektual va ijodiy faoliyatini rivojlantirish	197
Nurmatova F. Tibbiyot oliygohlarida rus tili fanini xorijiy talabalarga chet tili fani sifatida o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari	205
Ismoilov T. Vaziyatga va auditoriyaga qarab verbal muloqot uslubini moslashtirish qobiliyatini rivojlantirish	210

TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA RUS TILI FANINI XORIJIY TALABALARGA CHET TILI FANI SIFATIDA O‘QITISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Nurmatova F.I.

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Pedagogika, psixologiya va tillar kafedrasi o‘qituvchisi

Tayanch so‘zlar: rus tili, chet tili, xorijiy talabalar, o‘quv jarayonini tashkil etish, o‘qitish metodikasi, talabaga yo‘naltirilgan yondashuv.

Ключевые слова: русский язык, иностранный язык, иностранные студенты, организация учебного процесса, методика преподавания, личностно-ориентированный подход.

Key words: russian language, foreign language, foreign students, educational process organization, teaching methodology, student-oriented approach.

Kirish. Bugungi kunda ta’limning asosiy maqsadi talaba tomonidan ma’lum miqdordagi bilim va ko‘nikmalarni to‘plashgina emas, balki o‘quv faoliyatida fanni mustaqil subyekt sifatida ham tayyorlash muhimdir. Shu bois respublikamizda ta’lim sohasiga katta e’tibor berilmoqda. Pedagogik amaliyotda o‘qitishning faol usullari va shakllari qadimdan qo‘llanilgan. Ular talabalarning ta’lim faoliyatida yuqori faollikka erishadigan pedagogik texnologiyalar guruhini birlashtiradi. So‘nggi yillarda yana bir usul – “interaktiv ta’lim” keng tarqaldi. Zamonaviy ta’lim shu darajaga yetdiki, ta’lim jarayonida eng muhimi har bir talaba shaxsi va faoliyatini rivojlantirishni ta’minlovchi pedagogik texnologiyalarni yaratish zarurati hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, axborot kompetensiyasi insonning ta’lim darajasini tobora ko‘proq belgilaydi. Ta’limni axborotlashtirish – ta’lim sohasi va pedagogik-psixologik maqsadlarni amalga oshirishga qaratilgan zamonaviy yoki interaktiv texnologiyalarni ishlab chiqish va ulardan umumiy foydalanish metodologiyasi va amaliyoti bilan ta’minlash jarayonidir. Yuqoridagilarning dolzarbligi nafaqat ijtimoiy tizim, balki zamonaviy axborot jamiyatida insonning o‘zini o‘zi belgilash va o‘zini namoyon qilish ehtiyojlari bilan ham belgilanadi. Binobarin, talabaning malakasi, uning axborot va interfaol texnologiyalardan

foydalangan holda kasbiy pedagogik muammolarni hal qila olish qobiliyati uning kasbiy mahoratining muhim tarkibiy qismiga aylanadi. Hozirgi talabalar oldingi talabalaridan farq qiladi, chunki rus tilini chet tili fan sifatida o'qitishning interfaol shakllarini joriy etish o'quv jarayonini faollashtirishga imkon beradi. Natijada talabalarda turli kommunikativ vaziyatlarda muloqot qilish uchun yetarli va zarur nutq ko'nikmalari shakllanadi.

Rus tilini o'rganayotgan talabalar bilan ishlashda eng muhimi, til to'sig'ini yengib o'tish va "muloqotga kirish", ya'ni jonli muloqotga kirishishdir. Ularga boshqa madaniy muhitda erkin harakat qilish imkonini beradigan muloqot qobiliyatlari kerak. Xorijiy talabalar uchun til o'rganish murakkab jarayondir. Eng muhimi, doimiy ravishda yangilanishi kerak bo'lgan so'z boyligingizni to'ldirish ustida ishlash, har kuni yangi so'zlarni o'rganish kerak. Vaqti-vaqti bilan talabalarga o'rganish va eslab qolishlarini osonlashtirish uchun bir xil darsda ishlatilgan yangi so'zlarni berish va keyinchalik rus tilida so'zlashadigan muhitda kundalik muloqotda foydalanish kerak.

Rus tili mashg'ulotlarini tashkil qilishda xorijlik talabalarga til va madaniyat o'rtasidagi munosabat haqida, jumladan, birinchi navbatda, rus tilida gaplashishni o'rganishni, rus madaniyati bilan tanishish imkoniyatini yetkazish kerak. Talabalarga rus tilini samarali o'rgatish uchun avvalo, rus tili fani o'qituvchisi til o'rganishning qiyosiy usulidan foydalangan holda, ularning nutqdagi xatti-harakatlarining milliy va madaniy xususiyatlarini ham hisobga olishi muhimdir. Shuning uchun moslashuvchan va individual pedagogik muloqotda namoyon bo'ladigan professional ko'p madaniyatli kompetensiyaga ega bo'lish lozimdir. Nutq madaniyati odobi muayyan muloqot odob-axloq qoidalariga rioya qilishni va birinchi navbatda, og'zaki bo'lmagan muloqotda millatlararo farqlarni hisobga olishni talab qiladi, chunki ma'lumotlarning 80% dan ortig'i og'zaki bo'lmagan tarzda o'qilishi aniqlangan.

Bundan tashqari, o'qituvchilarning faoliyati ham o'zgarmoqda. Talabalar ta'lim jarayonini mustaqil boshqarish, yangi g'oyalarni boshlash, bilim olish imkoniyatiga ega. Ko'rib turganimizdek, "o'qituvchi faoliyati talabalar faolligini egallaydi, o'qituvchining vazifasi esa ularning tashabbuskorligi uchun sharoit yaratish imkoniyatini yaratadi".

Tadqiqot mavzusi - rus tili fanini xorijlik talabalarga o'qitishning interfaol usullaridan foydalanish orqali talabalarni rivojlantirish jarayoni ko'zda tutilgan. Mavzuning yangiligi rus tili darslarida interfaol o'qitish uslub va usullarini amaliy qo'llashdadir. Ushbu maqolaning maqsadi rus tili darslarida xorijlik talabalarni to'g'ri gapirish, yozish va o'qish, ya'ni gapirishga yordam beradigan ko'nikma, malaka va bilimlarni samarali rivojlantirish vositasi sifatida interfaol

o'qitish usullaridan foydalanishdir. Shuningdek, interfaol usullar bugungi kunda yuzaga keladigan har qanday kommunikativ vaziyatlarda to'g'ridan-to'g'ri qo'llash, shuningdek, tibbiy amaliyotda foydalanish uchun kommunikativ ko'nikmalarni egallash imkonini beradi. O'qituvchining vazifasi quyidagicha:

- rus tilini o'qitish nazariyasi va amaliyotida interfaol o'qitish usullaridan foydalanish;
- interfaol usullardan foydalangan holda talabalar nutqini rivojlantirish samaradorligini oshirish;
- o'qitishning interfaol usullaridan foydalanish uchun zarur bo'lgan asosiy tushunchalarni shakllantirish: “interfaol ta'lim“, “interaktiv o'qitish usullari”;
- rus tilini o'qitishda interfaol o'qitish usullaridan amaliy foydalanishni ko'rsatishdan iborat.

Rus tili dunyodagi eng boy tillardan biridir. Ammo bu juda murakkab til hisoblanadi. Ko'pgina talabalar uchun rus tilining leksik tizimini o'zlashtirish jarayoni oson emas. Rus tilida so'zlashuvchi talabalar uchun, hatto rus tilini bilmaydigan talabalar uchun ham qiyin hisoblanadi. Shuning uchun o'qituvchining vazifasi o'quv materialini tushunarli va qiziqarli o'rgatishdan iborat bo'lib, bu darslarni qiziqarli va samarali o'tkazish uchun interfaol metod va texnologiyalardan foydalanamiz. Ushbu texnikaning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat: o'rganilayotgan leksik vositalarga e'tiborni jalb qiluvchi qidiruv faoliyatidir. O'qituvchining asosiy vazifasi xorij talabalarini qiziqtirish, ularni rag'batlantirish, rus tilini tushunishga yordam berish bo'lib, buning uchun til o'rgatishning yangi usullarini, ya'ni interfaol usullarni izlash va ulardan birgalikda foydalanish zarurdir. Talabalarning o'ziga qo'yilgan vazifalarni yechishda qanchalik mustaqilligini tushunib, bilimining mustahkamligini baholash mumkin. O'quv materialini o'zlashtirish mazmunli bo'lsa, talabaning o'zi bilim olishda faol rol o'ynasa, bilim mustahkam bo'ladi. Bu imkoniyatlarning barchasi interfaol usullar yordamida amalga oshiriladi. Ta'limda innovatsiyalarning paydo bo'lishi doimo amaliyotga bo'lgan ehtiyoji bilan belgilanadi. Agar bo'lajak mutaxassis talabalik yillarida o'qituvchilik va tadqiqotchilik malakasiga ega bo'lsa, umrbod ta'lim strategiyasini amalga oshirish mumkin. Oliy o'quv yurti o'qituvchilari talabalarni ma'lum fanni o'rganishga undashlari va kelajakda o'qishni davom ettirishga qiziqishlarini shakllantirishlari kerak va buning uchun o'quv jarayonining o'zi qiziqarli bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Rus tilini chet tili fan sifatida o'rgatishda talabalarga yo'naltirilgan yondashuvlar quyidagilarga alohida e'tibor berishni talab qiladi:

- rus tili fani o'qituvchilari uchun ko'p qirrali tayyorgarlik;
- auditoriyaning milliy-madaniy xususiyatlarini hisobga olish;
- talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga qiziqishi.

Ta'lim jarayonida oldimizda muhim vazifa – qisqa muddatda rus tilini yaxshi biladigan talaba tayyorlash vazifasi turibdi. Maqsadga erishish mumkin – talabalarni o'quv davrida o'z mutaxassisligi muammolari haqida gapirishga o'rgatish va bu borada ona tilida so'zlashuvchilarning nutqini tushunish - birlashtirish orqali an'anaviy va innovatsion usullar, lekin o'qitishda ham, kompyuter texnologiyalaridan foydalanishda ham aloqa tamoyilini ta'kidlaydi. Asosiy bilimlarni yaratish bo'yicha ishlar, ayniqsa, boshlang'ich bosqichda aniq til o'rganishlari bo'yicha tashkil etilishi kerakligiga alohida e'tibor qaratish lozim. Shunday qilib, rus tilini chet tili sifatida muvaffaqiyatli o'qitishga, birinchi navbatda, talaba shaxsining imkoniyatlarini maksimal darajada oshirish, uning intellektual salohiyatini rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradigan, talabaga yo'naltirilgan yondashuvlardan foydalanish orqali erishish mumkin. Ushbu yondashuv quyidagi shartlar bajarilganda samarali bo'ladi:

- rus tili o'qituvchilari uchun zamonaviy kasbiy tayyorgarlik;
- rus tilini rus madaniyatiga kirish sifatida o'rgatish;
- xorijlik talabalarni chinakam nutq faoliyatiga faol kiritish;
- o'qitishda fanlararo aloqalardan foydalanish.

Xulosa. Bu maqsadga faqat muloqotga yo'naltirilgan darsliklar va o'quv materiallari asosida erishish mumkin. Rus tilini o'rganishning dastlabki bosqichida eng muhim maqsadlardan biri bu o'qish bo'lib, u nutq faoliyatining boshqa turlarini o'zlashtirish vositasi bo'lib xizmat qiladi, bu tilni o'rganishning ushbu bosqichida ayniqsa muhimdir. Ma'lumki, xorijlik talabalar tilni o'zlashtirish uchun yuqori darajadagi motivatsiya bilan ajralib turadi.

Adabiyotlar:

1. Вьюгина С.В. Практико-ориентированный подход при обучении русскому языку иностранных студентов. /С.В.Вьюгина //Материалы II Всероссийской научно-практической конференции «Язык в образовательном пространстве неязыкового вуза: теория и практика», 18-19 апреля 2019 г. - Новосибирск: НГТУ- 2019. - С.247-253

2. Вьюгина С.В. Место информационных технологий в преподавании русского языка как иностранного. \С.В. Вьюгина, И.И.Галимзянова // Материалы международного симпозиума «Надежность и качества» -Пенза, 2019. т.2. - С.94-96

3. Chet tilini o'qitishda innovatsion madaniyatni shakllantirish masalalari. Sovremennye innovatsionnye issledovaniya aktualnye problemy i razvitiye tendentsii: resheniya i perspektivy: № 1 (2022) / Н Косимова, Л Эшбекова.

4. Стародумов И.В. Особенности преподавания русского языка как иностранного. //И.В.Стародумов //Молодой ученый. - 2018. - №40. - С.204-207- URL. <https://moluch.ru/archive/226/52843> (дата обращения: 05.04.2020)

РЕЗЮМЕ

Maqolada asosan xorijiy talabalarga rus tili fanini chet tili fani sifatida o'qitishga bag'ishlangan. Tibbiyot oliygohlarining zamonaviy ta'lim tizimida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, rus tilini chet tili fani sifatida o'qitishning turli usullaridan foydalanmasdan dars o'tish mumkin emas. Ya'ni tibbiyot oliygohlarida rus tilini chet tili sifatida o'qitishning interfaol usullaridan foydalanilmoqda. Bu bizga o'quv jarayonini faollashtirish imkonini beradi, buning natijasida talabalarda turli sohalarda muloqot qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikma, bilim va malakalar shakllanadi.

РЕЗЮМЕ

Статья в основном посвящена преподаванию русского языка как иностранного иностранным студентам. В современной образовательной системе медицинских вузов невозможно проведение урока без использования различных методов обучения русскому языку как иностранному, имеющему свои особенности. То есть в медицинских вузах используются интерактивные методы преподавания русского языка как иностранного. Это позволяет активизировать учебный процесс, в результате чего у студентов развиваются навыки, знания и компетенции, необходимые для общения в различных сферах.

SUMMARY

The article is mainly devoted to the teaching of the Russian language as a foreign language to foreign students. In the modern educational system of medical universities, it is impossible to have a lesson without using various methods of teaching the Russian language as a foreign language, which has its own characteristics. That is, interactive methods of teaching Russian as a foreign language used in medical universities. This allows us to activate the educational process, because of which students develop skills, knowledge and competences necessary for communication in various fields.